

հաստատութեամբ զինք յուսահատութեան առաջնորդեց. այլ եւս մարդկութեան վրայէն վստահութիւնը կը կորսնցընէ, կը կորսնցնէ նաեւ ատողութիւնը, միտքը տազնապէն մոլորած՝ կը տարակուսի առէն բանի վրայ, մարմինը այլ եւս կը ահարանայ՝ ծերութեան վրայէն:

Շէյքսպիր կը գրէ պատրանքէն վշտացած ողորդութիւնը, ծերութեան նախազգուշ, Լիւ Սթրայն, որ կը վստահի իր աղջկանցը վրայ և կը հաւատայ անոնց. թշուառ Լիւր Շէյքսպիր կ'աւտասուէ ինք գինը. միթէ ինքն ալ վստահացած չէ՞ր իր բարեկամին և սիրուհւոյ մը. անմիտ չէ՞ր միթէ երախտագիտութիւն յուսալուծն ազնուական երիտասարդէ մը՝ որ անուանի եղած էր իր արուեստին մէջ, և հաւատարմութիւն՝ լիտի մը:

Բանաստեղծը Սթեյքի վարդաբոյսեր գրելէն ետքը, թատերգութիւն մը յորում կը ցուցնէ իր յուսահատութիւնը և բարեկամացը ապերախութիւնը, և որուն մէջ նա այլ եւս յոգնած կը թուի, կը լռէ ժամանակ մը. կեանքէն ձանձրացած կը կղզիանայ, թերեւս Սթրատֆորտ կը դառնայ՝ ըստասուն հինգ տարեկան, հանգչելու, մոռնալու համար անցեալը Շէյքսպիրը այլ եւս չի ժպտիր:

Իր տանը մէջ ապաքինումն ու սփռվածութիւնը կը գտնէ. կը ցնդի Մարի Ֆիդդընի յիշատակը. Ռուդիթ աղջկանը մօտ, որուն հետ տաղիւն անգամ էր որ կը կենաւ կցել, կը ծաղկեցնէ նոր գորով մը. կը թրթռացնէ նոր թել մը՝ հայրական սիրոյ, Դարձեալ կը հասուննայ բանաստեղծին վերջին ժպտուն քակորումը, որ դուրս կը ցատեցնէ անոր կատարեալ սիպարը՝ վերջին երկով մը՝ իր խանդավառ բերկրութեան կատարին մէջ, փոքրոքիկ:

*
**

Ոմանք տարակոյս հանեցին թէ՛ Մարի Ֆիդդըն չէր այդ թուի սիրուհին որ այնքան տանջանք յազեց Շէյքսպիրի սրտին մէջ. Գոտան կենդանագիր մը՝ որ այդ կինը

խարտեալ մագերով և կապոյտ աչքերով կը ներկայացնէ, և թաւ հիմնական ապացոյց մը պիտի ըլլայ, թէ որ վաւերական է կենդանագիրը. կարեւորութիւն մը չունի թէ միտքութեան անունը եղած ըլլայ Մարի Ֆիդդըն Գոտի տիկնայ (Dark Lady) որ սիրահարութեան և տիրութեան փորձերէն համարուած է բանաստեղծին կեանքին մէջ. ճշմարիտ է որ այս կինը գոյութիւն ունեցաւ և իր դերը կատարեց, որ է Կոտնիլ զինք երգողը:

Թիլգմ. Լ. Յ. ԲՈՍՊՐԵՑԳԵԱՆ

Հ Ե Ք Ե Ա Յ

Իշխանուհին՝ նստած իր դահլիճին պատշգամբին ապակեփեղկին մօտ, կը դիտէր հեռաւոր ծովէն բարձրացող ամպերը ու ինքրին կը հարցնէր թէ ինչո՞ւ կ'ապրէր. իշխանուհին քսան տարեկան էր, բայց աւելի և պակաս կը ցուցնէր, ան մագերով մէջ հոս հոն կը տեսնուէին արծաթ թելեր, ու դէմքը թաքնած քայքայ տգոյն՝ նման փղոսկրի, Հայրը և եղբայրները մեռած էին պատերազմի մէջ, իսկ նշաւն անոր, ապանիսիք իշխան մը, զինքը լքեւ էր, վաւեր զի ժառանգած գանձը այնչափ նոսր չէր ինչպէս կը յուսացուէր. Ուստի ծովեզերեայ դղեակ մը քաշուած, ինքրին կը հարցնէր թէ ինչո՞ւ կ'ապրէր. Այլ ևս ցաւ կամ նեղութիւն չունէր, բայց երբեք կ'ողորար այն ժամանակին յորում գէթ կը կրէր, երբ ցաւը կը խուժէր կուրծքին մէջ՝ նման բուրբուխներով և շառաչներով բայց նաև հիւսնալի ցուրերով լի մըրկի մը. Այն ատեն փոթորկին մէջ կը շարժէր իր սիրտը՝ նման շղթայակապ առիւծի մը՝ կը մռնչէր, կը ջանար բոցբոցել ցաւը և բայց ժամանակին օգնութեամբ՝ ցաւին ալ յաղթեւ էր. Ու ժամանակն ալ, քաջ բռնկի մը նման, իշխանուհին կուրծք

քէն կտոր կտոր դուրս հաներ էր մեռած սիրտը՝ Հիմա, հոն ներսը, ամենայն ինչ կը լուէր, ամենայն ինչ պարտպ էր, ու ինքը կ'որոարար այն օրերն՝ որոնց մէջ գէթ կ'երէր Հիմա, գրեթե կ'անցնէին ոչ գնդիցիկ և ոչ գէշ, երկայն՝ թէպէտ ձմեռ էր եղանակը։ Բայց մեզմ ձմեռ մ'էր, ծովուն շունչը կը տաքցնէր զայն, զդեակին ստորոտը գտնուող անտառին կաղնիները կը պահէին իրենց սակեզոյն չորցած անրենները, ու երբ հոգը կ'անցնէր ծառերու ճիւղերուն մէջէն կը թանձուէր խտրին շողշողալը կանանչ ջուրի նման։ Ու իրիկունը այնչափ ջինջ էին երկինքը քաղցուած ապակեփեղկին մէջէն իսկ կարծես կ'որոշէր իշխանուէին աստղերու շարժումը՝ միւշոցիին մէջ։ Սակայն այն իրիկունը անտառին ետեւէն, ամպերի ծովէն վեր կը բարձրանային. բայց զարնանային ամպեր էին, դեղին և կարմիր խառն կապոյտով, ու այնչափ ամիսներէ վերջ, առաջին անգամ ըլլալով, իշխանուէին, երբ կը հարցնէր ինքրեն թէ ինչո՞ւ կ'ապրէր, լալու փափաք կը զգար։ Ինչո՞ւ լալ։ որո՞ւն համար լալ։ Այս հարցումները միայն՝ անոր արտեանունքներու վրայ կը կեցնէր արագունքները, նման սարդոստայնի թելերէն կախուած ցօղի կաթիլներու։ Բայց յանկարծ կաթիլ մը ինկաւ. կուրծքին վրայ ու կուրծքին ինկաւ գիրկը, այն ատեն հասկցաւ թէ ինք իր վրայ կու լար, վասն զի ինք իր վրայ կը կարեկցէր. ու արագունքի հազար կաթիլները տանցան աչքերէն կուրծքին վրայ, զոգը, մինչև սաքերը։

Այն ատեն թաւեցաւ իրեն թէ կը յիշէ մէկը որ իր օգնութեանը կը սպասէ. դադարեցող լացը, ու տեսաւ որ ինքն էր որ իր օգնութեան կարօտ էր։ Ոտք նլաւ ու որոշեց որ ամուսնանայ, զառակներուն նայ՝ որոնց պիտի տայ պատերազմի մէջ մեռած եղբայրներուն անունները, զառակներ՝ որոնք մեծնալնէն վերջ, իրենք ալ պիտի երթան մեռնելու պատերազմի մէջ։ Բայց այս անգամ աղքատ ամուսին կ'ուզէր, այնպէս որ իր ունեցած գանձը Սպա-

նիոյ Թագաւորին զանձէն Թաւի ճոխ երևնար անոր, ու կ'ուզէր նախ լաւ ճանչնալ զինքը, ոչ առաջին՝ իշխանին պէտք որուն հետ երբէք չէր տեսնուած։

Երանցից թիկնապահներու Գլխաւորը.

— Կ'ուզեմ ամուսնանալ. ո՞ւր չեմ կրնար նար իրիկունները մինակ անցնել, հիմա որ կարելի է թանալ պատշգամբ ու սոխալ կը պիտի սկսի երգել, Բայց աղքատ, մաքուր ու հայհոյութիւն չընող ամուսին կ'ուզեմ։

— Դժուար է, — ըսաւ թիկնապահը. — ներս Գլխաւորը՝ որ աշխարհ քալեր էր բայց անմիջապէս նայն իրիկուն իսկ մարդ զրկեց փնտռելու, աղքատ, ամառք ու լուստող ամուսինը։

Խօթը քաբաթ պտրտելէն վերջ մարդիկ դարձան թիկնապահներու Գլխաւորը իշխանուէին մօտ գնաց։ Ապակեփեղկը բաց էր և օդը Թանթրուէնի ծաղկներու հոտով լեցուեր էր, բայց սոխակը չէր լուէր։

— Պտրտէ, պտրտէ, աղքատ, մաքուր և ազնիւ լեզու մը գործածող երիտասարդ գտնուեցաւ հոս՝ զդեակին աստորտը, ծաղերքին վրայ. ձկնորս մըն է, չի գիտցուիր ո՞ւր տեղէ նկած. Դարդենիներով շրջապատեալ կնիւնէ խրճիթի մը մէջ կը բնակի, նաակա մ'ունի զեղին առագաստով՝ որուն վրայ նկարագրեմ է Գլխաւոր խաչնալ. զեղեցիկ է։

— Իսկ է, — ըսաւ իշխանուէին։

— Բայց չուզեր ամուսնանալ։

Իշխանուէին թան մը չըսաւ, բայց մտածեց թէ թերեւ ձկնորսը կ'ամբընայ իրեն գալու և որոշեց ինքն երթալ անոր։

Այն ատեն գիւղացնակ հագուեցաւ, շրջադարձ մ'առաւ. զլիսուն, ու կը մտածէր թէ որչափ պիտի սուրխանայ աղքատը՝ երբ լսէ թէ հարուստ կնիւն մը հեռի պիտի տա ամուսնանայ։ Քալեց, քալեց, իր պզտիկ ասրերը վարժած գութան և ողորմ տեղերը քալելու, շատ ժամանակ զրկել մինչև քա հասան։ Եւ սակայն ծովեզերքը այնչափ մօտ էր որ զդեակին մէջ թիկնապահներուն հաց պատրաստող աղախիներուն երգելու ձայնը կը լսուէր։

Խորհիթն հոն էր, դեռ կանանչ կնիւնէ, հոն էր՝ նման վայրենի վարդենիներու մէջ մոռցուած մեծ կողովի մը. ու վարդենիներու վրայ առատ կոկոններ կային բացուելու վրայ, բայց կամաց կամաց կը բացուէին, կարծես չէին ուզեր միանգամայն ցուցնել իրենց գեղեցկութիւնը:

Ծովը կապոյտ էր, ու նաւակին ոսկեգոյն առագաստին վրայ նկարուած Քրիստոսն կարծես կը շարժէր՝ աջ և ձախ օրհնելով:

Ձկնորսը նոր դարձեր էր և կը պարպէր կողով մը՝ որ լի էր արծաթ ձկներով: Ծովեզերքի վրայ ետև դարձաւ, ու աչքերուն կապոյտին քով կը տփուէին երկինք և ծովը՝ իր զլխուն ետևը: Գիւղացուհին տեսնելով բարեկեց և խորհիթը հրամայեց:

— Քեզի կը սպասէի, — ըսաւ:

Նէ սկսաւ դողալ:

— Ուրեմն կը սիրե՞ս զիս:

— Անշուշտ կը սիրեմ: Հիմա որ ծովը խաղաղ է ու մոռնիններու մէջ սոխակին երգը համբարուի երգին պիտի նմանի, միշտակ մնալը տխուր է: Բայց դուն եկար:

Նէ չէր համարձակեր անոր նայելու, այնչափ սիրուն կը թուէր իրեն: Անոր հանդէպ ճշմարիտ գիւղացուհիի մը պէս նուաաս կը զգար ինքզինքը: Խոնարհուած թեմաբ ըսաւ.

— Կ'ըսէին թէ չես ուզեր ամուսնանալ:

— Այո՛, ըսաւ ան, ու ծոած ձկները կը քոնէր, որոնք դեռ ողջ դուրս կը ցատուէին կողովէն ու կը շարժէին գետնի վրայ, — ինծի իշխանուհիի մը համար խօսեցան որ հոս մօտ է, բայց ես զայն չեմ ուզեր: Ես իշխան մըն եմ, — ըսաւ, գեղեցիկ դէմքը վեր վերցնելով՝ որուն ետև կողմէն հասուն խաղողի ողկոյզներու նման վար կը կախուէին մազերը, — պիտի ամուսնանայի իշխանուհիի մը հետ՝ գոր կը սիրէի, բայց նախարարս չուզեց, վասն զի հօրը մեռնելէն վերջ հասկցուեցաւ որ գանձը այնչափ ճոխ չէլաւ՝ որչափ կը կարծուէր: Այն ատեն ես ալ, ի հեճուկս,

հեռացայ պալատէն և ուխտեցի որ աղքատ ապրիմ և աղքատ ուղջկան մը հետ ամուսնանամ:

— Ես եմ այն իշխանուհին՝ որուն հետ ամուսնանալ կ'ուզէիր, և զքեզ այսպէս աղքատ կ'ուզեմ:

— Բայց ես քեզի հետ չեմ կրնար ամուսնանալ, վասն զի ուխտեր եմ: Եստ կը ցաւիմ:

Իշխանուհին ոտք ելաւ ու հեռացաւ. հպարտութիւնը կ'երազէր քայլերը, թէ պէտ իր պզտիկ ոտքերը վարժեր էին դուրան և ողորկ տեղերէ քալել: Ու վրէժ-խնդրութեան համար, հրամայեց թիկնապահներու Գլխաւորին չխողով որ աղքատ աղջիկ մը անցնի անտառէն և ծովեզերքի մոռնիններու մօտենայ:

Ու նստեցաւ իր դահլիճին պատշգամբին բաց ապակեփեղկին դիմաց ու ինքիւն կը հարցնէր թէ ինչո՞ւ կ'ապրէր:

Խաղկեր էր բոլոր անտառը և վարդենիններու մէջ բացուած վարդերը կը ցուցնէին իրենց բոլոր գեղը արևուն, ինչպէս սիրահարուած աղջիկը ինքզինքը կը ցուցնէ սիրելիին: Կը լսուէր ծովուն ծփանքը, ու աղախիններուն երգը տկար էր. ապա յանկարծ երգ և ծփանք դադրեցան:

Կարծես մեռած էր ամենայն ինչ, մեռած՝ սիրոյ: Աղքատ իշխանը անշարժ կը նստէր ծովուն մօտ, նաւակին հանդէպ՝ որուն առագաստին վրայ նկարուած Քրիստոսը կը խոնարհեցնէր զուխը, նա ալ մեռած. կը նստէր աղքատ իշխանը, արմուկները ծունկերուն կոթնցուցած և ձեռքերը մազերուն խոպոպիկներու մէջ մը-խըրճած: Աղքատ օրիորդը չէր անցներ, և ինքը, առանց ուզելուն, կը մտածէր իշխանուհիին վրայ՝ հաստատ իր ուխտին մէջ չուզելու զայն: Իշխանուհին ալ՝ վերը, կը մտածէր անոր վրայ, վասն զի աշխարհիս մէջ միակ երիտասարդն էր աղքատ, մաքուր և ազնիւ կերպով խօսող. բայց որովհետեւ նա զինքը չէր ուզեր, կը հարցնէր ինքիւն թէ ինչո՞ւ կ'ապրէր, ու կ'ողբար ձիւնուան օրերը՝ որոնց մէջ գէթ գոց էր ապակեփեղկը: Հիմա բաց էր ա-

պակեփեղկը և սոխակին երգը կը լսուէր։
Ու անոր երգը կը լեցնէր գիշերն այն ա-
մէն բաներով՝ զորոնք այն երկու լուսն և
մէկմէկէ հեռու նստողները չէին ըսեր։

ԿՐԱՅԻԱ ՏԵԼԷՏՏԱ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԳԵՐԵՁՄԱՆԷՆ ՅՈՒՇԵՐ

Դեռ մեռելներու հանգստարանը չայ-
ցելեցի, սակայն տասը օր առաջ՝ Գալա-
թա—սարայէն մինչև Շիշլիի բացաստան-
ները մեռելներու յիշատակը կ'արթննար
ամենուս մէջ. մեռելոցի օր էր, նոյն օրը
կառքերուն թափօրը մեռելապսակներով
ուշադրութիւն կը զրաւէր, և ես կը թեր-
թէի Մկրտիչ Աճէմեանի՝ Ալիշանի աշա-
կերտ բանաստեղծի՝ ինծի նուիրած քեր-
թուածներու մէկ հատորը, ուր «Մեր գինու-
վի» բանաստեղծութիւնը գիս մեռելներուն
յիշատակով կը կապէր։ Մեռելոցի օր է-
ծեր գինովը, անօթի և անզգեստ. սակայն
ընէ ու զանգատ չունի. բաւական է որ
մէկ մատ գինի գտնէ. անհաւատ կ'ըլլայ,
եթէ մատ մը գինի չգտնէ, ծերուկին պէս
անոր կրնն ալ պառաւ՝ գինով էր. քա-
ռասուն տարուան այդ ընկերը մեռած էր.
միշտ նօթի ու մերկ են եղած, բայց ո՛չ
երբէք գինին զրկուած. և մեռելոցի օրը
կը մտածէ ծերուկ գինովը.

«Ախ տէրտէր մը գտնեմ խրման,
Օրհնել կու տամ իր գերեզման,
Արցունք չելլար աչքէս ժլատ.
Իր հողին տամ գինի մէկ մատ»։

Բանաստեղծ Աճէմեանը ինծի կ'ըսէր,
որ իրականութենէն ադած է այս քեր-

թուածին նիւթը, իրօք եղած է այդ ծեր
գինովը. որ, ստէպ գերեզմանատուն երթա-
լով, իր պառաւ կնկան հողվարտէրը կ'օրհ-
նէր բազմասկան արարողութեամբ. հոն
հետը կը տանէր շիշ մը գինի, կէսը ինքը
կը խմէր և կէսն ալ իր պառաւ կնկան
գերեզմանին կը խմցնէր. և էլ այդ ծեր
գինովին վերջին կտակը կ'ըլլար.

«Երբոր մեռնիմ՝ տակառ մը լայն
Ըրէք զագաղ, շիշ մը երկայն
Դրբէք կոթող ու իմ աղբառ
Թաղիս տուէք գինի մէկ մատ»։

Այդ ծեր գինովը հիմա մեռած է, սա-
կայն ո՞վ պիտի կատարէր իր խօս կտակը.
Հոս ծանօթ գինով տէրտէրներ և վարդա-
պետներ կան, Մեռելոցի օրը չյիշեցին
սակայն անմոռ գինով ծերուկին փափագը.
Շատ զարմացած եմ տեղացի եկեղեցա-
կաններու գինեմոլութեան վրայ. բարե-
բաղդաբար սակաւաթիւ են անոնք.

Գայթակղական է եկեղեցականներու
ծոցին մէջ գինով պաշտօնեաներ գտնուի-
լը, զայթակղական է նաև գինով քնա-
րեղութիւնը. Աճէմեան իր յատուկ տե-
սակցութեամբ, անոյշ լեզուով կը խնդրէ,
որ չը զայթակղուի իր երգած ծերուկ գի-
նովին վրայ. և ինծի կը պատմէ յիշեալ
ղէպքը. ինչ լաւ կ'ըլլար եթէ բանաս-
տեղծները իրենց հրատարակութեանց իրր
նախարան՝ կցէին պատմական ծանօթու-
թիւններ՝ իրենց երգած մուծ զէպքերուն
վրայ. Աճէմեան եթէ չընէր իր գինով ծե-
րուկի պատմութիւնը, իրականութիւնը գու-
շակելու համար, հարկ էր մարգարէական
հօգի. էս շնորհակալ եղայ իր մեկնու-
թեանց և հարցուցի իրեն, թէ ընդհանրա-
պէս ո՞ր բանաստեղծներու աւելի սիրած է.
— Լամարտիներ, — պատասխանեց, —
և շատ կը սիրեմ նաև Վիկտօր Հիւգօն և
Պէրանժէն.

Ես գիտել տուի.

— Ձեր քերթուածներուն մէջ երկու
սիեզերահռչակ քերթողներու՝ Լամարտիներ
ու Հիւգօյի անոյշ արձագանքը արդէն ա-